

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

ЛУЦЕНКО-МИСЬКІВ *Леся Ігорівна* - доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права

<https://orcid.org/0000-0002-2939-7457>

УДК 351.851:001.8(4)

DOI: <https://doi.org/10.71404/ep.2024.1.51>

У статті здійснено порівняльний аналіз адміністративно-правового регулювання наукової діяльності в країнах Європейського Союзу, англomовних державах та країнах Азії. Виявлено ключові аспекти правового забезпечення науки, серед яких прозорість, децентралізація, цифровізація та ефективне державно-приватне партнерство. Особливу увагу приділено досвіду Німеччини, Естонії, Великої Британії, США, Японії, Південної Кореї та Китаю, які демонструють різні моделі регулювання науки, що поєднують елементи інноваційності та стратегічного планування. На основі аналізу сформульовано рекомендації щодо адаптації найкращих міжнародних практик до умов України. Автор наголошує на необхідності вдосконалення нормативно-правової бази, запровадження цифрових платформ для моніторингу наукової діяльності, розвитку державно-приватного партнерства та забезпечення прозорості у фінансуванні. Використані рекомендації сприятимуть модернізації української системи адміністративно-правового регулювання науки та її інтеграції у глобальний науковий простір.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, наукова діяльність, міжнародний досвід, Європейський Союз, США, Японія, прозорість, децентралізація, цифровізація, державно-приватне партнерство, Україна.

Постановка проблеми

Адміністративно-правове регулювання наукової діяльності є ключовим аспектом державного управління, що забезпечує роз-

виток науки як стратегічного ресурсу сучасної держави. Сучасний етап глобалізації, інновацій та цифровізації висуває нові виклики перед країнами, які прагнуть забезпечити ефективність, прозорість та підзвітність у сфері наукової діяльності. У цьому контексті важливе значення набуває аналіз міжнародного досвіду регулювання наукової діяльності для адаптації найкращих практик до умов української правової системи.

Україна, будучи частиною європейського правового простору, перебуває на етапі реформування адміністративно-правового регулювання науки. Одним із ключових завдань є формування ефективної нормативно-правової бази, яка відповідає б сучасним стандартам і враховувала б як національні особливості, так і міжнародний досвід. Наукові дослідження, що розкривають методологічні підходи до порівняльного аналізу правових систем, а також вивчають конкретні аспекти наукового регулювання в інших країнах, є надзвичайно актуальними.

У світлі цих викликів актуальність дослідження зумовлена необхідністю:

1. Оцінки сучасного стану адміністративно-правового регулювання наукової діяльності в Україні.
2. Виявлення найкращих практик правового забезпечення науки у провідних країнах світу.
3. Формулювання пропозицій щодо адаптації цих практик до українського законодавства.

Мета статті полягає у проведенні порівняльного аналізу адміністративно-правового регулювання наукової діяльності в різних країнах світу та визначенні ключових уроків для України. Для досягнення цієї мети використано методологію порівняльного правознавства, яка дозволяє комплексно оцінити особливості правових систем, а також інтегрувати найкращі елементи міжнародного досвіду в національну правову систему.

Стан наукової розробки

Адміністративно-правове регулювання наукової діяльності є об'єктом численних досліджень як в Україні, так і за кордоном. Українські вчені, зокрема Смерницький Д.В. [1] та Кропивницький Р. [6], акцентують увагу на важливості формування нормативно-правової бази, яка забезпечувала б прозорість і ефективність державного управління у сфері науки. Їх роботи підкреслюють роль адміністративного нагляду як інструменту контролю за якістю та результативністю наукових досліджень.

Міжнародні аспекти правового регулювання розкриті у працях таких дослідників, як Христинченко Н. [3], яка аналізує підходи до регулювання науки в різних країнах, і Шапенко Л. О. [2], яка досліджує інтеграцію страхових механізмів у фінансування наукових інновацій. Їхні роботи підкреслюють важливість адаптації найкращих практик до українських реалій.

Серед зарубіжних досліджень заслуговують на увагу роботи Hiba Al Abiad і Ayman Masadeh [7], які аналізують методологію порівняльно-правових досліджень, та Mingzhe Zhu і Liyuan Fan [8], які досліджують судове регулювання наукової діяльності у кліматичних спорах. Такі дослідження розширюють розуміння глобальних підходів до регулювання наукової сфери.

Загалом, у літературі чітко виокремлюються теоретичні аспекти адміністративно-правового регулювання, проте практичні аспекти впровадження міжнародного досвіду в Україні залишаються недостатньо розробленими. Це обумовлює актуальність і необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу

Для ефективного вдосконалення адміністративно-правового регулювання наукової діяльності в Україні важливо враховувати досвід провідних країн Європейського Союзу. Кожна з цих держав має унікальну правову систему, яка відображає її історичні, соціальні та економічні особливості. Зокрема, такі країни, як Німеччина, Естонія, Франція та Польща, демонструють різноманітні підходи до організації наукового контролю та нагляду, що поєднують у собі елементи прозорості, цифровізації, централізованого управління та інтеграції науки з економікою. У цьому контексті проведення критичного аналізу їхніх правових систем дозволяє виявити найкращі практики, які можуть стати основою для реформування українського законодавства у сфері науки.

Правова система Німеччини характеризується високим рівнем правового забезпечення науки, що базується на принципах прозорості, підзвітності та автономії наукових установ. Законодавство Німеччини, зокрема Закон «Про підтримку науки, досліджень і технологій», регулює фінансування наукових проектів, порядок нагляду за виконанням дослідницьких завдань, а також механізми оцінки якості досліджень. Особливістю є створення незалежних агентств, таких як Німецький дослідницький фонд (DFG), що здійснюють моніторинг та контроль за ефективністю використання бюджетних коштів.

Критичний аналіз показує, що, попри розвинену нормативну базу, Німеччина стикається з викликами адаптації наукового законодавства до швидкозмінних технологій, таких як штучний інтелект і цифровізація. Це ставить під сумнів ефективність традиційних механізмів контролю, зокрема в питаннях інноваційного фінансування та міждисциплінарних досліджень. Проте інтеграція принципів прозорості і незалежного аудиту залишається прикладом для наслідування.

Естонія є лідером у цифровізації наукової діяльності серед країн ЄС. Завдяки системі X-Road забезпечується електронна взаємодія між науковими установами, урядом та громадськістю. Законодавство Естонії

включає акти, що регулюють цифровий нагляд за фінансуванням науки, такі як Закон «Про цифрове управління». Інноваційним елементом є відкритість даних, яка дозволяє громадськості доступ до інформації про витрати бюджетних коштів на наукові проекти.

Попри високий рівень цифровізації, Естонія стикається з викликами кібербезпеки. Нещодавні інциденти з витоками даних вказують на необхідність посилення нормативного регулювання захисту інформації. Крім того, цифровізація може призводити до надмірного спрощення процедур, що іноді знижує увагу до якісних критеріїв оцінки науки. Проте інтеграція цифрових технологій у сферу наукового нагляду є унікальним досвідом, який може бути адаптований іншими країнами, включаючи Україну.

Французька система наукового регулювання базується на сильному централізованому управлінні. Закон «Про дослідження та інновації» визначає основи фінансування науки, механізми оцінки результатів досліджень та контроль за ефективністю наукової діяльності. Важливим компонентом є Агентство з оцінки досліджень та вищої освіти (HCERES), яке здійснює нагляд за дотриманням стандартів у сфері науки.

Проте централізація управління інколи стає причиною затримок у прийнятті рішень, зокрема в контексті адаптації до нових технологій. Критика також спрямована на недостатню відкритість процесів оцінки, що знижує довіру громадськості. Разом із тим, Франція демонструє високий рівень інтеграції науки в економічні та соціальні процеси, що забезпечує підтримку інновацій.

Наукова діяльність у Польщі регулюється Законом «Про вищу освіту і науку», який визначає правові основи фінансування, моніторингу та оцінки досліджень. Особливістю є створення Національного центру науки (NCN), який забезпечує надання грантів та здійснює нагляд за використанням коштів. Польща активно підтримує інтеграцію науки і бізнесу, що сприяє розвитку інновацій.

Водночас Польща стикається з проблемами забезпечення прозорості у використанні грантових коштів, що викликає занепокоєння серед наукової спільноти. Крім

того, недостатня увага до міжнародного співробітництва у сфері науки може стримувати розвиток глобальних досліджень. Попри ці виклики, Польща демонструє прогрес у розвитку наукового потенціалу через модернізацію правових механізмів.

Аналіз правових систем країн ЄС показує, що ефективне регулювання наукової діяльності залежить від інтеграції прозорості, підзвітності та інновацій. Німеччина є зразком незалежного аудиту, Естонія демонструє лідерство у цифровізації, Франція акцентує увагу на централізованому контролі, а Польща сприяє інтеграції науки і бізнесу. Ці підходи можуть бути адаптовані в Україні з урахуванням національних особливостей. Україні слід зосередитися на цифровізації, посиленні прозорості та розробці механізмів незалежного моніторингу.

Перейдемо до аналізу досвіду таких країн, як США, Велика Британія та Канада, які мають усталені правові системи, поєднують інноваційні підходи до регулювання науки з ефективним механізмом нагляду. Ці країни демонструють високий рівень інтеграції науки в економіку та забезпечення її стратегічного розвитку через адміністративно-правові інструменти. Водночас їхні моделі управління відображають різні підходи до забезпечення прозорості, підзвітності та залучення громадськості, що є особливо важливим у сучасних умовах.

У США система регулювання науки базується на децентралізованій моделі, де основна відповідальність за фінансування та нагляд розподіляється між федеральними, штатними та приватними структурами. Федеральні агентства, такі як Національний науковий фонд (NSF), здійснюють моніторинг грантових програм і забезпечують високий рівень прозорості через публічний доступ до даних про фінансування досліджень. Проте, попри наявність розвиненої нормативної бази, основним викликом для США залишається нерівномірність доступу до фінансування між регіонами та установами, а також надмірна бюрократизація процесів оцінки.

У Великій Британії наукова діяльність регулюється через централізовану систему, де ключову роль відіграють урядові агент-

ства, такі як UK Research and Innovation (UKRI). Ця структура забезпечує стратегічне управління дослідженнями, акцентуючи увагу на оцінці їхнього впливу на економіку та суспільство. Важливою особливістю є підхід до незалежного аудиту, який забезпечує прозорість у використанні державних коштів. Водночас, критика спрямована на недостатнє фінансування фундаментальних досліджень та ризик зниження академічної свободи через зростання вимог до комерціалізації результатів.

Канада демонструє комплексний підхід до регулювання науки, акцентуючи увагу на залученні громадськості до моніторингу та оцінки. Створення таких структур, як Канадська рада з наукових досліджень, забезпечує ефективний контроль за якістю досліджень і прозорість у розподілі коштів. Особливістю канадської моделі є акцент на інклюзивності, що включає підтримку досліджень, спрямованих на розвиток інтересів корінних народів. Проте Канада стикається з викликами у вигляді недостатнього фінансування прикладних досліджень та обмеженого доступу до міжнародних наукових мереж.

Аналіз досвіду англomовних країн свідчить, що ключовими елементами успішного регулювання наукової діяльності є баланс між централізацією та децентралізацією, прозорість процедур фінансування та оцінки, а також залучення громадськості до процесів моніторингу. Усі три країни демонструють важливість інтеграції науки в економіку та суспільство, що може стати орієнтиром для реформування української системи адміністративно-правового регулювання науки. Україні слід звернути увагу на забезпечення прозорості, розвиток незалежного аудиту та стимулювання залучення громадянського суспільства до оцінки ефективності наукових програм.

На нашу думку, важливо звернути увагу на правове регулювання наукової діяльності в Азії, де наука розглядається як один із ключових чинників економічного та соціального розвитку. Країни Азії, такі як Японія, Південна Корея та Китай, демонструють різні підходи до правового забезпечення науки, акцентуючи увагу на техно-

логічних інноваціях, державно-приватному партнерстві та інтеграції науки в глобальні процеси. Водночас ці моделі регулювання відображають специфічні особливості політичних, економічних та культурних систем.

В Японії правове регулювання науки базується на Законі про науку та технології, який визначає державну стратегію фінансування досліджень, механізми моніторингу та забезпечення їхньої відповідності національним пріоритетам. Особливістю японської моделі є акцент на міждисциплінарних дослідженнях та довгостроковому плануванні. Проте, незважаючи на розвинену нормативну базу, Японія стикається з викликами старіння наукових кадрів та недостатнім залученням молодих спеціалістів до наукових досліджень. Крім того, відзначається недостатня інтеграція міжнародного досвіду у наукове середовище країни, що може обмежувати доступ до глобальних інновацій.

У Південній Кореї правова система науки базується на високому рівні державного контролю та підтримки інновацій. Закон «Про розвиток науки та технологій» регулює аспекти фінансування, комерціалізації результатів досліджень та міжнародного співробітництва. Південна Корея також відома своєю інтенсивною програмою державно-приватного партнерства, що дозволяє залучати великі інвестиції у наукові дослідження. Однак існують ризики надмірної залежності від приватного сектора, що може призводити до комерціалізації науки на шкоду фундаментальним дослідженням. Крім того, значна централізація управління може обмежувати гнучкість та креативність наукових установ.

Китай демонструє унікальну модель інтеграції науки в національну стратегію розвитку. Закони про інновації та науково-технічний прогрес визначають ключові напрямки розвитку досліджень, зокрема у сфері штучного інтелекту, біотехнологій та екології. Китай активно інвестує у створення високотехнологічних парків та лабораторій, одночасно забезпечуючи жорсткий державний контроль над науковою діяльністю. Проте централізація управління та обмежений доступ до незалежних досліджень

викликають занепокоєння міжнародної наукової спільноти. Також існують зауваження щодо дотримання етичних стандартів у певних дослідницьких галузях.

Загалом аналіз правового регулювання наукової діяльності в країнах Азії свідчить про те, що їх моделі орієнтовані на швидкий розвиток інноваційних технологій та інтеграцію науки в економічні пріоритети. Однак значна централізація управління та іноді недостатній рівень прозорості у використанні коштів викликають певні питання. Україні варто звернути увагу на інноваційний досвід цих країн, особливо у питаннях державно-приватного партнерства та стратегічного планування, адаптуючи ці практики до національних умов.

Аналіз міжнародного досвіду адміністративно-правового регулювання наукової діяльності дозволяє виявити низку практик, які можуть бути адаптовані до умов України. Проте впровадження цих практик потребує врахування національних особливостей правової системи, економічного стану та соціально-політичних умов. Ключовими аспектами для адаптації є прозорість, децентралізація, цифровізація та ефективне державно-приватне партнерство.

Однією з ключових проблем України є недостатній рівень прозорості у використанні бюджетних коштів на наукову діяльність. Досвід Німеччини та Великої Британії показує, що створення незалежних органів моніторингу, таких як Німецький дослідницький фонд чи UK Research and Innovation, є ефективним механізмом забезпечення підзвітності. Україні варто створити аналогічну структуру, яка здійснювала б аудит грантів та оцінку ефективності досліджень. Це сприятиме формуванню довіри серед наукової спільноти та громадськості.

Водночас слід уникати надмірної бюрократизації, яка може уповільнити процеси надання фінансування та оцінки. Наприклад, у США бюрократія іноді стає перепорою для оперативного прийняття рішень у сфері фінансування досліджень. Україні необхідно розробити прозорі, але водночас прості механізми моніторингу, які не створюватимуть зайвих адміністративних бар'єрів.

Досвід США демонструє ефективність децентралізованого підходу, де значна частина відповідальності передається на рівень штатів та університетів. Це дозволяє враховувати регіональні особливості та підвищує гнучкість управління. В Україні більшість рішень у сфері науки ухвалюються централізовано, що знижує ефективність і оперативність. Децентралізація може включати передачу повноважень з фінансування та моніторингу регіональним установам, які краще розуміють місцеві потреби.

Проте слід враховувати ризики, пов'язані з нерівномірним розвитком регіонів. У країнах із значними економічними диспропорціями, таких як Україна, децентралізація може призвести до посилення регіональної нерівності у доступі до наукових ресурсів. Для уникнення цього необхідно забезпечити державну підтримку менш розвинених регіонів через спеціальні грантові програми та проекти.

Цифровізація є ключовим трендом у регулюванні наукової діяльності. Естонія та Південна Корея демонструють, як цифрові платформи можуть сприяти прозорості, доступності та ефективності наукового управління. Створення національної цифрової платформи в Україні, яка об'єднуватиме дані про наукові проекти, гранти та результати досліджень, може стати важливим кроком у цьому напрямку.

Проте необхідно враховувати ризики, пов'язані з кібербезпекою та збереженням конфіденційності даних. Естонський досвід показує, що цифрові системи потребують значних інвестицій у захист інформації. Україні слід розробити комплексну стратегію кібербезпеки, яка враховуватиме можливі загрози та способи їхнього усунення.

Крім того, цифровізація має супроводжуватися навчанням кадрів. Багато українських науковців недостатньо знайомі з сучасними цифровими інструментами, що обмежує їхню ефективність. У цьому контексті досвід Канади щодо інклюзивності та підтримки освітніх програм для різних груп населення може бути корисним.

Досвід Південної Кореї та Китаю демонструє, що державно-приватне партнерство є ефективним механізмом залучення інвес-

тицій у наукову сферу. Україна може запозичити цю практику, створивши умови для співпраці між державою, бізнесом та університетами. Це включає податкові стимули для компаній, які інвестують у наукові дослідження, та створення спільних дослідницьких центрів.

Проте важливо уникнути залежності науки від бізнесу, яка може призвести до зниження уваги до фундаментальних досліджень. Україні слід забезпечити баланс між підтримкою прикладних та фундаментальних досліджень, щоб не допустити комерціалізації науки на шкоду її інтелектуальному розвитку.

Україна потребує оновлення нормативно-правової бази, яка враховувала б міжнародні стандарти та рекомендації. Адаптація законів, подібних до Загального регламенту захисту даних (GDPR) у ЄС, забезпечить захист персональних даних у наукових дослідженнях. Важливим є також впровадження стандартів етичності, які враховують виклики сучасних технологій, таких як штучний інтелект.

При цьому необхідно зберегти національну ідентичність законодавства, враховуючи специфіку української правової системи. Це означає, що нормативні акти мають бути адаптовані до економічних можливостей та соціально-політичних реалій країни.

Висновки

Впровадження міжнародних практик регулювання наукової діяльності в Україні може стати важливим кроком до модернізації національної науки. Проте цей процес вимагає комплексного підходу, який враховує як успішний досвід інших країн, так і особливості українського контексту. Основними пріоритетами мають бути прозорість, децентралізація, цифровізація та залучення приватного сектора.

Україна має потенціал для створення сучасної системи адміністративно-правового регулювання науки, яка відповідатиме вимогам глобалізації та інновацій. Важливо забезпечити політичну волю, належне фінансування та підтримку громадськості, щоб реалізувати ці амбітні цілі. Такий підхід сприятиме розвитку науки, посиленню

міжнародного співробітництва та інтеграції України у світову наукову спільноту.

Література

1. Смерницький Д. В. Нормативно-правове забезпечення адміністративно-правового регулювання у сфері науково-технічної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2 (1). С. 50–55. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/2/part_1/12.pdf.

2. Шапенко Л. О. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2018. Т. 24, № 6. С. 123–128. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=ULvtWIAAAA AJ>.

3. Христинченко Н. Міжнародно-правовий аспект розвитку наукової діяльності в зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2 (10). С. 46–50. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/24598/1/Христинченко%20Н..pdf>.

4. Литвиненко Є. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері надання освітніх послуг: поняття, сутність та значення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. Вип. 4. С. 56–60. URL: https://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2020/11.pdf.

5. Кропивницький Р. Зарубіжний досвід державного регулювання науковою діяльністю. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 4 (6). URL: <https://www.nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/126>.

6. Hiba Al Abiad, Ayman Masadeh. Law Comparison as a Research Method in Legal Studies, and Its Distinction from Analogical Reasoning. *Legal Reasoning, Methods, and Techniques*. Springer, 2023. P. 567–584. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-56121-4_42.

7. Mingzhe Zhu, Liyuan Fan. A Comparative Study of the Judicial Construction of Scientific Credibility in Climate Litigation in Europe and North America. *Review of European, Comparative & International Environmental Law*. 2023. Vol. 32, Issue 1. P. 5–19. URL:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/reel.12542>.

8. Mark Van Hoecke. Methodology of Comparative Legal Research. *Law and Method*. 2015. P. 1–35. URL: <https://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/lawandmethod/2015/12/renm-d-14-00001>.

9. Reimann M., Zimmermann R. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford University Press, 2019. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780198810230.001.0001/oxfordhb-9780198810230>.

10. Skyba E., Tkachenko K. Philosophical foundations of a new approach to the community policing' activity. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2023. Vol. 3, No. 2. P. 13–24. DOI: 10.31733/2786-491X-2023-2-13-24.

**INTERNATIONAL EXPERIENCE
OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL
REGULATION OF SCIENTIFIC ACTIVITY:
LESSONS FOR UKRAINE**

The article provides a comparative analysis of administrative and legal regulation of scientific activity in the European Union, English-

speaking countries and Asian countries. The author identifies key aspects of legal support for science, including transparency, decentralisation, digitalisation and effective public-private partnership. Particular attention is paid to the experience of Germany, Estonia, the United Kingdom, the United States, Japan, South Korea and China, which demonstrate different models of science regulation that combine elements of innovation and strategic planning. Based on the analysis, the author formulates recommendations for adapting the best international practices to the conditions of Ukraine. The author emphasises the need to improve the regulatory framework, introduce digital platforms for monitoring scientific activities, develop public-private partnerships and ensure transparency in funding. The recommendations used will contribute to the modernisation of the Ukrainian system of administrative and legal regulation of science and its integration into the global scientific space.

Keywords: administrative and legal regulation, scientific activity, international experience, European Union, USA, Japan, transparency, decentralisation, digitalisation, public-private partnership, Ukraine.